

MAROSI GYULA

Majdnem halálok – 1989

Egy másik majdnem halál történetének dátuma: 1989. Némi bizonytalansággal írom le ezt, mert néhány kóválygó emléktöredék mintha arra utalna, hogy egy évvel korábban, már 88 nyarán történt volna, de hiába próbálom így utólag az események helyes sorrendjét összerakosgatni, mint valami puzzle-t, egy-egy darabka sehogy se akar a helyére kerülni. Őszintén sajnálom, hogy akkoriban nem vezettem valami naplófélét... nem mintha ennyi év távlatából még a történet résztvevői számára is nem lenne tökéletesen mindegy egy év ide vagy oda, de a nyolcvanas évek közepétől a hosszú, pocsolyás évtizedek után vágtni kezdtek az események, korábban elképzelhetetlen fordulatokat vettek, ujjongó remények és sötét kiábrándulások egymást kioltó hullámaival kanyarítottak egyet talán a Föld minden élőlénye további életén – ahogy annak a történelem tanúsága szerint egy-egy Birodalom széthullása alkalmával mindig is történnie kell. És ahogy az apáinkkal is megesezt, akik hajszálpontosan és elevenen emlékeztek a második világháború őket érintő, a nagy világégés folyamatában olykor jelentéktelen eseményeire, de másfél évtized után kezdtek bajban lenni a dátumokkal – most már mi is, én legalábbis –, kezdem kavarni ennek a harmadik, szerencsére csak papíron lejátszott világháború történései sorát. Persze: a közeseeményeknek utána lehet nézni, korabeli lapokban, azóta megjelent könyvekben és az azóta eldugott dokumentumfilmekben; a személyeseknek meg, tulajdonképpen nem is kívánva meg a napra szóló időbesorolást, talán még jót is tesz az áldott felejtés rostáján való átpergetés.

A történet pontos ideje tehát: Nagymaros felső részénél állt a kettős gát. A Duna egy Lepence előtt ásott keskeny csatornában folyt, a két gát közti szakaszon kiszivattyúzva a víz, a csupaszra vetkőztetett mederben épült a vízlépcső, vagy ahogy azt nemsokára neveztük: a Dunasaurusz.

Amíg a tervezett építkezésről csak az újságokban olvastunk, nemigen törődtünk vele: egy újabb, gigantikusra hangszerelt humbugnak tűnt. A „létező szocializmus” emberarcúnak ígért, de láthatóan zombipofájúvá züllött elvtársainak talán utolsó humbugjának. Akkorra már nyilvánvalóvá vált, hogy a világ menetében valamilyen változásoknak történniük kell, egyszerűen azért, mert kimerült, betokosodott, lemaradt, cserepeire hullt a Szovjet Birodalom, hogy vége, vége, vége!, vörös csillagostól, marxostul–leninestül, gulágostul, szputnyikostul, interkontinentális atomrakétástul – de hogy a Nagy Reccs valójában mely napon következik be, még senki se tudta. Mint ahogy azt sem: hogyan? A testvéri, internacionalista diktatúra felszámolása megtörténhet-e belülről, méltányos tárgyalások útján, vagy – ahogy lét-

rejtette óta minden felmerült konfliktushelyzete megoldásaként – csak tömegmészárlások árán? S ha lesz is a tárgyalásokra józan törekvés, lesz-e a politikai szívritmuszavarok szédületébe zuhant népeknek még türelmük kivárni egy esetleges hosszú haláltusát, vagy minden lefojtott sérelmük dühével egymásnak esnek? De ha – Isten segedelmével – meglesz a kellő józanság és türelem is, nem lesz-e egy a hatalmából kiszorult, izolált réteg, melynek módjában áll majd „akkor dögöljünk együtt!” felkiáltással tűzparancsot adni azoknak az interkontinentális rakétáknak? A XX. század nyolcvanas éveinek második felében ezeket a kérdéseket szegezte a világ mellének a Történelem. Úgy gondoltuk: ebben a helyzetben egy olyan hatalmas beruházásba fogni, mint egy dunai vízi erőmű megépítése, józan ésszel egyszerűen lehetetlen, ráadásul a legatyásodott és oszlófélben lévő Birodalom olyan provinciájának, mely gazdaságilag a leginkább ki van szolgáltatva a nemzetközi kapcsolatoknak, amelyet az adósságszpirál legmélyebb bugyrába sikerült kergetni, és éppen pénzügyi összeomlás szélén áll: kötözni való örültség volna. Úgy gondoltuk: miután se pénz, se posztó, az erőmű körüli pofatépés csupán arra való, hogy elterelje a figyelmet a vastagabb kérdésekről – a Párt agitprop osztálya munkálódik, mint a cimbalmos –, esetleg ürügy arra, hogy a még állami kézben lévő nagyvállalatok főnökei, néhány gépet kirendelve arrafelé, majd kotortatva valamit, csinos prémiumokat utalhassanak ki egymásnak, zsebbe tömhessék az – esetleg – utolsó sarcot. Aztán, hogy hosszabb huzavona után hírül vettük, hogy mégiscsak megkezdődött az építkezés, a nyár elején valamikor, nem sietve, elmentünk a helyszínre megnézni, mi folyik ott.

Az építkezési terület drótkerítéssel volt körülvéve, de a kerítést itt is, ott is, valakik letaposták, szétvágták: bemehettünk egészen a gödör széléig, nem hajtott el minket senki. Talán helyieknek néztek, akiknek valamiféle joguk mégiscsak van a Dunájukhoz – nem sokáig lesz ez így, hamarosan megjelennek az őrző-védő, kigyúrt kopaszok, és megdolgoznak a fizetésükért. Álldogálva a gödör szélén, letekintve a mélybe, képtelenek voltunk felfogni a látványt: ott tátongott előttünk a kötözni való örültség. Aminek a józan ész nevében nem adtunk esélyt: hát ennyire nem sikerült kiismerni negyven év óta szeretett elvtársaink észjárását? A Duna hajdan volt medrének elképesztő árka szélén ácsorogva egyszeriben akkorák lettünk, mint holmi svábbogarak, és nemcsak testi valónkban, de gondolkodási képességünk tekintetében is: ha nem figyelemelterelő propagandáról vagy szántalmas pénzlenyúlásról van szó, akkor miről? Ezek már megint többet tudnak nálunk: ami előttünk tátong, az már nem a szocializmus utolsó kalandortette, hanem várható jövőnk első megnyilvánulása? Egy olyan elkötelezettség pályája az ország vékony nyakában, melynek a végét fogva – ha számukra úgy adná ki magát a dolog –, a lábukat megvetve bele lehet kapaszkodni, és addig húzni a hurkot, míg vagy engedelmeskedik, vagy megfullad? „Úristen!” néztünk egymásra tökéletesen zavartan, „ezek megint behívtak valamilyen újabb ruszkikat!”.

Szemünk a magasságot már megszokta az egyre feljebb törő, az értelem határa fölé nyújtózó épületek láttán a mélység riasztóbb. Kivált az olyan, mely nem a természet alkotása szerint való, hanem amit az ember, a szorgos, erőszakos kis

hangya, az eszközeivel hozott létre. Az elgátolt Duna meztelen medrének gödre nyilván mélyebbnek tűnt, mint amilyen a valóságban volt, de mégse ez, hanem az a döbbenet akasztotta el a lélegzetünket, hogy egy ilyen nagy és fenséggel létező folyót csak úgy odébb lehet tessékelni. A gödör alján az őstenger világosabb üledékes közete közül elő-előbukkant a réteges, lávafolyásból alakult, sötét szikla – az egyes partszakaszokon található, ott már összetöredezett, de egyik oldalán tükörsima felületű andezit. Lent szétszórva medencényi tavacsákak csillogtak, sötét, mélységeket sejtető palackzölddel, fentről nem lehetett megállapítani, a mélyedés körüli magas vízréteg nyomása préselte-e át a vizet a sziklahasadékokon, esetleg a mederben fakadó források működtek-e ott, vagy egyszerű esővíz, s ezekből a medencékből fentről nézve hosszú cérnaszálra emlékeztető tömlők húzódtak az üzemvízcsatornáig: éjjel-nappal szivattyúzták a feltörő vizet. A gödör alá több hosszú lejtésű, kőzúzalékkal felszórt földút vezetett, ezeken közlekedtek az efféle munkákhoz alkalmas monstrok, embermagasságú hátsó kerekekkel felszerelt dömperek, darus meg cementes kocsik – lenn a mélyben csak sárga meg narancsszín játékmakettek – verték fel a kiszáradt iszap púderszerűen finom porát, a szél is hordta, kavargatta: elszorult szívvel néztük, hogy ahol a Duna folyt, a mi selymes, lágy és illatos vízü, sokszor megjárt folyónk, most csak egy búzlően porsivatagos, olajos kipufogógázzal teli gödör áll. Akár büszkének is lehettünk volna fajunkra, hogy képes a természet elrendeléseit ekkora erőt birtokolva megtörni – a kommunista korszak propagandáján felnőtt nemzedék tagjaiként, akár a belénk nevelt, zsigeri ösztönné vált, „a természet leigázásában” elért sikerek birtokában, „elvtársak!, feltörjük a szűzföldeket, megfordítjuk a folyókat, narancsligeteket telepítünk a tundrára!”, érezhettünk is volna némi büszkeséget, de ezt – amint még az építkezést helyeslők közül is sokakban, akikkel később találkoztunk és beszélünk – elnyomta valamilyen nem igazán pontosítható szorongás. Abban az időben még nem volt mindennapos téma a globális felmelegedés és következményei – hatását talán még nem is észleltük a Kárpát-medencében –, így hát nem a tudomány által igazolt racionalitás, inkább csak valamilyen babonás előérzet okán bugyogott fel bennünk a kérdés: ha ilyen nyeglén, felsőbbrendűségünk torz tudatával bánunk el legnagyobb folyónkkal, megtörjük százezer éves törvényeit, megszegyenítjük szellemét, nem fognak-e elkövetkezni olyan idők, amikor is legyint ránk, és itt hagy minket? Fogyni kezd, mint a Huang-He, aztán nyaranta kiapad, mint az Irrawaddy, véges-telen-végig csak egy az országot átszántó poros árok lesz, alján némi elszennyezett, habos folyadékkal – akkor mi lesz velünk? Gigászi képességeink birtokában, honnan veszünk egy pohárnyi friss vizet?

Próbáltuk elképzelni, hogyan fog majd kinézni, ha ott áll a gát. A Nagymarostól Visegrádig húzódó, a partokra is kilépő, azokat is lekönyöklő, kilométernyi hosszú, a vízszintből három-négy emeletnyi magasba kiemelkedő nyersbeton csík. Többé már nem fogunk belátni a zebegényi kanyarba. Merev, erőszakos hivalkodásával szétveri a túlpárti Pilis, a mi oldalunkon lévő Szent Mihály-hegy alkotta merész, de harmonikusan szelíd, a maradék ország egyik zarándoklatra érdemes látványát. Hogy a túloldalról a mifelénk eső, a fellegvárral megkoronázott táj bá-

ját hogyan fogja szétverni, el se tudtuk képzelni. Balsejtelmekkel terhes, sötét pillantásokkal nézegettünk a hátunk mögé, a már amúgy is kegyetlenül megsebzett Naszályra, a vulkánok szülte hegyvidék magányos mészkőhegyére: eltűnik ő is. Kőzetét a jelenleginél sokszorososan nagyobb iramban szétrobbantják, a lábához telepített Vác városát és a környékét szürke lepedékkel elborító gyárban ledarálják, cementté alakítják, és betonvas-erdőségek közé öntve, behordják a gödörbe. Berobbantják izgalmas barlangjait, elhordják ritka, egyre ritkább, védelmet igénylő növényzete alól, a szelíd, ősrög Naszály helyén csak egy lapos, használhatatlan, kőtörmelékes terület marad. Örökre eltűnik a naplementék alkalmával megjelenő, az itteni természetvarázslatokhoz nagyon is szükséges látvány: amint az árnyékba, majd lassan homályba vesző Dunavölgy felett mint valami állandóan jelenlévő, fodros felhőzeten, kőfalain vörösen felizzanak a már a láthatárról alámerült Nap utolsó sugarai. Unokáink mindezeket már nem fogják látni – nem úgy láthatják majd, ahogy azt Isten csinosan megteremtette. Csak egy lepusztult, s mint a török után, csak romjaiban rekonstruálható országot láthatnak majd.

Álltunk a gödör szélén, a tehetetlenségtől egyre zsibbadtabb aggyal, csak befelé sírva, ordítva. Mintha valami előre kitervelt, állati közönnyel végrehajtott gyermekgyilkosság szemtanúi lennénk, közbelépésre erőtlenek és gyávák. Személyiség és önálló akarat nélküli kultúremlékek módjára, a gyilkolásra kész indulatot magunk ellen, önpusztításra fordítottuk: izzadtunk, száánk kiszáradt, mellünkön kő, szívtájon szűrások, gyomrunk összeszűkülte, beleink tekerőzni kezdtek. Túlságosan sokáig éltünk a „létező szocializmus” világában ahhoz, hogy az első, ösztönösen feltörő gondolatunk a lázadás legyen. Eszter akkor csendesesen azt mondta: „Menjünk el innen.”

Bólintottam. Ez a mondatka nem azt jelentette, hogy forduljunk, hagyjuk itt ezt a rémséget, keressünk még egy érintetlen, esetleg emberi vidámsággal teli partot, hosszú a Duna, tegyünk úgy, mintha minket nem érintene. Sumákoljunk, nyugodjunk bele a változtathatatlanba, mint tettük annyiszor. Eredete ismeretségünk kezdetére nyúlik vissza. Mi, 1956-ban túlságosan fiatalok voltunk ahhoz, tizenévesek, hogy családunk nélkül, egyedül, nyelvtudás és kinti rokonság gyámolító ígérete nélkül nekivágyjunk a határnak. Bár voltak, akik megtették... kétszáz ezer, tette és életre kész, nagyrészt fiatal ember hagyta el ezt a nyomorult országot, személyes jövőjük iránti reménnyel és a kommunizmus gyűlöletével a szívében – talán az ő távozásukkal támadt űr roppantotta össze, talán végzetesen, a nemzet népességkorfáját. Mi nem mentünk el akkor, de ahogy egész nemzedékünkben vagy évtizedeken át ott motoszkált mint lehetséges életalternatíva: „Menjünk el innen.” El, bárhová, idegenbe. Mosogatni fogunk, utcát söpörni fogunk, megtűrtek leszünk, másodosztályú félidegenek, de szívünkben elégedetten és örök derúval fogunk élni, hogy volt bátorságunk megmenteni ajándékba kapott, egyetlen, megismételhetetlen életünket: „ezek”-től. Úgy emlékszem, a menekülési ösztön rohamai leginkább április negyedike, Hazánk Felszabadulásának Nagy Ünnepe, s talán a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának kongresszusai idejében erősödtek fel, mikor a marxista-leninista hittételek bigott mélycselédjei és magukat egy huncut kacsintás kíséretében pragmatikusnak nevező hígcselédek oly emberalatti szinten hódoltak a megszállók előtt, rebegtek örök hálát,

és fújták a diadal harsonáit, az egész dolgozó magyar nép, tehát a mi nevünkben is, az elvtársi nyelvek, Battonyától Nemesmedvesig oly csattogva furakodtak a hátsó-eurázsiai farpofák közé, hogy barátainkat is beleértve, bennünket kezdett fojtogatni a szégyenérzet. Egyszerűen felfoghatatlan volt számunkra, hogy értékelhető intelligenciahányadossal rendelkező emberek, még ha gerinctelenek, még ha rajongók is, még ha rettegnék is imádott elvtársaiktól, hogyan képesek mégiscsak a XX. században efféle, utoljára Dzsingisz Kánnak kijáró talpnyalási szertartásokat előadni. Kívülállásunk egymás közötti bizonygatásával nem lehetett szabadulni a ránk hordott szégyentől, inkább még talán nevetségessé is váltunk: a magalázottság befurakodott minden ébren és álomban töltött percünkbe, megtapadt reflexeinkben, gondolatainkban, ki sem mondott szavainkban, jelen lett egymásra vetett pillantásainkban, ételeink ízében – az ilyen lelkiállapotokban buggyant fel a „Menjünk el innen!”. Túlságosan fiatalok voltunk ahhoz – s a ma már klasszikusnak nevezhető magyar kultúrán felnőve –, talán idealisták is, hogy a bennünk ágaskodó önérzetet képesek legyünk rutinos cinizmussal agyonverni; így hát a gyalázat kegyetlen szorításából menekülni nem tudtunk elgondolni más lehetőséget, mint nekimenni a nagyvilágnak. Néhányszor meg is tettük volna, de nem lehetett: a nyugati határ ismét aknazárral lekerítve, útlevelet nem kaphattunk – mi nem. Aztán ahogy haladtunk az időben, korosodtunk, gyerekesedtünk, saját fedél alatt kezdtünk lakni, ez a lehetőség egyre inkább elméletivé vált; s ahogy komótos hullámmozgásban a rendszer szorítása is kezdett lazulni, „puha diktatúra”-vá enyhült, a legfőbb pártműmiák egymással váltott nyelvcsókjainak szenvedélyessége is mintha lanyhult volna; legalább már magánéletünkbe nem rondítottak bele, utazhattunk legalább a szomszédba, mikor már reménykedhettünk – a hosszan elhúzódó vietnami háború, az állandó kardcsörtetések ellenére is – annyi józanság meglétében, hogy a harmadik s egyben az utolsó atom-világháború kitörése a két világháború kibékíthetetlen szembeállása ellenére sem szükségszerűség, mikor a nyájas cinizmus segítségével négy szemközt, a meghirdetett tabutémák kivételével, akár már őszintén is beszélhettünk jóformán bárkivel, mikor a buzgó spiclijelentéseket nem követték azonnali és kemény megtorlások, mikor már kezdhettük magunkat úgy érezni itt, mint odaát az állampolgári jogok nélküli vendégmunkások, mikor a mókuserék üres forgatásába belegárgyult hangulatainkban úgy vélhettük, a lassú reformocskák elvezethetnek – amit mi már persze nem érünk meg – akár egy ésszerűen működő, morálisan is vállalható berendezkedésig, el is vesztette eredeti jelentését. A „Menjünk el innen” elrebegése már csak a depressziós időszakok bejelentésére szolgált: most magam alatt vagyok, fogalmam sincs, mit kellene tennem, utálom és gyűlölöm azt a rohadék világot... szeretlek, de most hagyjál.

Amint az elterelt Duna sötét és bűzös, eredeti medre gödrének szélén felbugygyant a „Menjünk el innen!”, egy pillanat alatt visszaűzöttünk életünk legsötétebb évtizedébe. A forradalom vérbefojtása utáni félelemmel, iszonyattal, magalázottsággal és utálattal – mely utálat saját magunkra is visszafordult – a jövő iránt tökéletes kilátástalanságba mutató életünkbe.

És azon a nyáron, ősz elején inkább, mert már vereslettek a cserszömörccék, aranyosodtak a nyárfák és a juharok, épp a Dunakanyar kapcsán összetalálkoztunk a mi

már elásott, de a tudatunk mélyén még mindig működő, alternatívnak gondolt életünk történetével. Ismerősök megkértek, kalauzoljuk el Amerikából hazalátogató rokonokat Visegrádra, hiszen mi annyira otthon vagyunk arrafelé. A nálunk úgy gyenge tíz évvel idősebb házaspár 1956 után távozott, és akkor jött először haza – talán csak akkorra mertek. A férfinak voltak emlékei a Dunakanyarról, cserkészkedett anno néhány-szor Dömösön. Mi tagadás, ismerőseink ránk löcsölték hazatért rokonait – s a harmincvalahány év vákuumából előbukkant hazánkfiái kissé elzsibbadt tudatában, néhány órai együttlét után, mi lettünk az itthagyt, szeretett rokonok: időnként más családtagok, ismerősök után érdeklődtek – eddig csak mulatságos volt –, de valami gyermekes lelkesedéssel, mindenféle programokkal álltak elő – menjünk el például az Állatkertbe, s utána ebédeljünk a Gundelnél, még soha életükben nem ebédelték a Gundelnél, nem mondtuk, hogy mi se –, miknek a visszautasításához valamiféle felnőtt szigort kellett volna alkalmaznunk – igaz, a költségeket ők fizették, szerencsére –, így hát csak a harmadik nap jutottunk el Visegrádra: addigra kezdett kicsit elégünk lenni belőlük. Mi követtük el az alapvető hibát: találkozásunk kezdetén, az udvariasságon túli figyelemmel hallgattuk, sőt, közbekérdésekkel biztattuk őket a beszédre. Őszintén érdekelt minket, hogyan kacskaringózott a sorsuk attól a perctől kezdve, hogy egy szál ruhában, egyetlen fillér és kinti támogatók nélkül, egy fagyos éjszakán átlépték a letaposott szögesdróttal kirajzolt magyar határt. Olyan részletese-menyekre kérdeztünk rá, amiket ők nem tartottak fontosnak, esetleg félig-meddig már el is felejtettek. Nem tudhattak róla, hogy érdeklődésünk valójában nem is nekik, hanem a mi esetleges másik életünknek szólt, és nagyon is elképzelhetőnek tartom, hogy az elmúlt harmincvalahány évben senkit sem érdekelt ilyen aprólékosan a történetük, még magyarul már alig prűntyögő gyerekeiket is beszámítva. Beszéltek hát, és beszéltek, s mint a végtelen idők óta együtt élő házaspároknál gyakori, egymás szavába vágva, egymást kiigazítva, egyszerre mindketten. Az első nap végére azért eljutottunk az elhagyott, fagyos anyaföldtől a houstoni kertvárosi házig, a csóró magyaroktól az amerikai középosztályig, de aztán másnap kezdték előlről a történetet. Kicsit talán hencgetek is – naná, hogy többre vitték, mintha maradtak volna –, de mégsem: tulajdonképpen tárgyyszerűek tudtak maradni, dehát jönnie kellett – és miért is maradt volna el? – a kiérdemelt happy-endnek. Észjárásukban, egész mentalitásukban nem éreztük – ahogy magunkra nézve elképzeltük –, hogy megtűrték vagy félidegenek maradtak volna az Államokban, nem fedezték fel, hogy sikertörténetük ellenére valamiféle frusztráltság nyomait hordoznák, sőt: szándék nélküli, elpötytyentett megjegyzéseik egy nagyon is megbecsült haza derengő képét alakítottak ki – ellenben, másodjára, talán ők hangolódtak rá, vagy a nyers életeseményekre figyelve, csak másodjára fedezték fel mi az amerikai dzödzögéssel előadott szóáradatban megbújó, de halványan elő-előkandikáló motívumot: az öngazolást. Hogy minden ésszerűség és felmutatható eredmény ellenére mégiscsak elmentek. Hogy itthagyták ezt a nyomorúságra ítélt szülőföldet az ebek harmincadjára.

A harmadik napon, hogy végre Visegrádra indultunk, a szóáradat ismét megindult. Mintha szállodai szobájukban előző este magukban maradván, fél éjszakán át folyvást mondták volna ugyanazon történeteket egymásnak, de főként maguknak,

és reggelre kelve se tudták volna leállítani magukat: mintha hajdan volt ifjúságuk helyszíne valamilyen személyes mitológia kialakítására kényszerítette volna őket – értették persze, értették s megmosolyogtak, de már egy csipetnyit sem biztattuk a beszédre őket, inkább a látnivalókkal igyekeztünk elterelni a figyelmüket: hiába. Hátuk mögött reppentett pillantásváltásaink az üzenték, már több mint nevetségesek, már bosszantók... de nyugi, ki fogjuk bírni azt a rövidke napot. Bosszúságunk valószínűleg csalódottságunkból eredt: valamiért azt hittük, a harmadik napon valamennyi szó esik majd arról is, hogy mi, a szülőföldön maradottak, hogyan élünk, miket tettünk és tehetünk – elvégre nemcsak az ő életük egy számunkra vonatkozatható alternatív élet, de a mienk az ő számukra is az! Hogy nem tudták ezt felismerni? Miért ennyire süketek és vakok, sötéten érzéketlenek akár csak eljátszadózni is azzal, mik történtek volna velük, ha maradnak? Mert mit tettek ők az Államokban? Dolgoztak, tanultak, spóroltak, hasonultak, igyekeztek – nagy eset! Kirajzolható volt számukra egy kívánatos cél, ugyanígy elérhetőségének a módja, a többi, egy normálisnak nevezhető társadalomban már csak némi szerencsén és a szorgalmon múlik. Szájba rúgásos meglepetések nem érték őket, kunkoros, értelmetlen nagy kanyarok megtételére nem kényszerültek. Mit tudnak ők arról, hogyan kell és egyáltalán lehet élni egy diktatúrában? Akármelyikben – lehet az akár „puha” vagy akár demokratikus díszletekben parádézó. Olyan közegben, ahol a kívánatos és az önigazolást adó bármilyen karrier, csak a hatalom jóváhagyásával futható be, kiválni – s talán még elvegyülni is –, csak az ő ellenőrzése mellett lehetséges. Ahol önmagában szart ér a tehetség, a munka és a szorgalom, napra készen hasonulni kell, vedlési időszakában vele együtt vedleni, ahol ideológia van, és jaj a tényeknek. Ahol a hivatalosság befutóiból árad az erkölcsi hullaszag. Ahol mindezekért az ifjonti nekiveselkedés lendületét naponta meg kell törni a lelkiismerettel való egyezkedés miatt. Ahol meg kell tanulni gúzsba kötve táncolni, a muszaj-úton úgy kell haladni botorkálva, hogy valójában soha ne érzünk sehová. És miért nem akarnak ők tudni erről?

Aztán megnéztük Mátyás király palotájának romjait. „Szép” mondták, de nem igazán fogták, micsoda szerencsesorozatnak kellett történnie ahhoz, hogy a török után legalább ennyi rom megmaradjon. A restaurált díszkút körül kerengve – azt mutatták hátuk mögött váltott pillantásaink – már nem bosszankodunk rajtuk, már inkább megvetjük őket, mint érzéketlen, fantáziátlan, magukkal eltelt idegeneket, lesajnáljuk, mint az elmeszesedett agyú vén hülyéket. A fellegvárhoz menet kiálltam a kocsival a félúton túli panoráma kilátónál: innen valóban lélegzetelállító látványt nyújt a Dunakanyar. Kikászálódunk a kocsiból, és elbotorkáltunk a korlátig: innen jelentős, hegyek koszorújával zárt terület látható be, egy sajátos tájegység, mintha egy mesebeli kis hercegség volna. Alant, a mélyben, a hegyek lábainál szalagozó Duna: tömege, távolról is érzékelhető ereje meglepő – a látvány bár szelíd és kiegyensúlyozott, romantikus túlzások közönségessége nélküli, mégis lendületet, vad életerő dinamizmusát sugárzó: bizonyára ott lappang benne, és bizonyára a látszólagos lágyság varázsával képessé tesz bennünket megsejteni azt az ember előtti őserőt, mellyel a folyam áttörte az összetartozó hegyek láncolatát, hogy va-

lami felfoghatatlan akaratnak engedelmeskedve azontúl az legyen az útja. Aki egyszer megáll itt, élete tíz percét rászánja a báméskodásra, a kitárulkozó kép örökre megragad az emlékezetében: a felismert Ősemlékezet része lesz.

A korlátnál állva amerikasaink egyszeriben elhallgattak.

Fentről, még a közvetlen közeli, gödörszéli látványnál is brutálisabbnak hatott, ami megjelent előttünk: mintha madártávlatból egy dagadó zöld párnák között, kissé kifordított testtel, játékosan hanyagul fekvő karcsú alakot látnánk – kinek gyomra táján, egy már megalvadt vérrel kirajzolt, sötét lyuk tátongana. Szétlőtték dum-dum golyóval, vagy az erdei vadak kezdték volna szétrágni. A sebben és környékén sárga és narancsszínű nyüvek mozogtak, a sárgásszürke, lebegő homokpor mintha felfakadó, gennyes váladék volna. A karcsú és elhelyezkedésével kacérságot sejtető, kétségtelen isteni származású corpus szándékolt legyilkolása tényszerűen bizonyítottnak hatott. Még azt a mocsaras hullabűzt is érezni lehetett, fellebbentette a szél még ilyen magasra, a hegy gerincéig is, amit a szárazra került milliószerű kagyló, és ki tudja, miféle más élőlény rothadása miatt keletkezett. A Teremtő ajándékozta életöröm helyén a kíméletlen enyészet tobzódott.

Fentről a látvány repülőgépről szemlélt, szétbombázott városokra, cunami által letarolt tengerpartokra emlékeztetett. Ilyesmiket addig csak a televíziók képernyőin láttunk – el is pattinthatuk magunk elöl a képet, ha nyomott, sötét hangulatban talált – így élőben, menekülési lehetőség nélkül, még a rothadás szagával is tetézve, a rosszulhatóság határáig sodort a döbbenet: álltunk szótlánul, lesápadva, megroggyant tartásban. Még a képernyők mutatta, általában távoli helyeken történt, elhessenthető és a mozgóképáradatban legyengített látványok alkalmával is önkéntelenül felsikolt bennünk a kérdés: miért? Miért kellett ennek megtörténnie...? Akkor ott, a visegrádi hegy nyugati oldaláról hangtalan sikoltozások hasítottak fel a közönyös, a benne való bizalmunkat elvesztegető Úristen felé.

Álltunk négyen a korlátnál, ilyen-olyan életünket lassan hátunk mögött hagyó, a megesés láttán már ismét egy alomba terelt, öregedő magyar, közös titkok és bánatok tudója, fejünket lehajtva, moccanatlanul, mereven és némán. Mintha valami régi, közös barátunk sírját kerestük volna fel – egy végzetesen szerencsétlen sorsú, és sajna, önpusztításra is hajlamos barátét, akit mindenek ellenére lehetett nagyon, nagyon is szeretni. A kitartó tavaszi szél nyugatról, a dűlős felől fúj, az egy pontra szegzett, merev szemgolyónk hamar kiszáradt, s amint szemhéjunkt ráborítottuk, a ráncokkal mélyített szemek sarkaiban megjelentek a könnyek.

Csak a kocsiba visszazállva szólalt meg a férfi, nagyon is bizonytalan, rekedtes hangon: amint hazaérnek az Államokba, azonnal írni fog a szenátoroknak... Amerika, óh, Amerika! Polgárainak naiv becsületérzetén és jóindulatán történelmi küldetésstudattal billegő Amerika.

Abban az évben csaknem mindig egy zátonyra jártunk.

A Duna minden őszi-tavaszi áradásakor igazít valamennyit a partján. Apró változások ezek, csak a kitartó Duna-járók veszik őket észre, de évtizedek alatt meg tud változni egy-egy szakasz jellege: holtágak iszaposodnak el, selymes homokpartok kavicsossá válnak, zátonyok keletkeznek és tűnnek el. Két évvel korábban, az

építkezés kezdetekor – a szovjet fegyverek biztonságában még vaskos lábakon álló pártállami idők ezek – az ősi meder elgátolásával és a víz folyását keskeny, erős sodrású csatornába kényszerítésével a Duna ezen eredeti, szelíd munkálkodási hajlamát valósággal megvadították: az elgátolt rész alatti szakaszon – nem tudom, milyen távolságokra kihatóan – kiszámíthatatlan, vad, furcsa változások történtek. A gödörszéli első pillantás dermedtsége hamar oldódott bennünk, felváltotta valamilyen, még formátlan düh, ellene-tenni vágy, s ezzel mintegy letudva a babonás előérzeteknek nevezett félelmeket, képesnek éreztük magunkat arra, hogy a szemünk előtt játszódó eseményekből józan paraszti ésszel következtetéseket vonjunk le: mi történik majd, ha áll a duzzasztómű? Annyi bizonyos, és ehhez nem kell semmiféle szakembernek lenni: ha öt-tíz méterrel megemelik a felette lévő víz szintjét, ezzel örökre elárasztanak kaszálókat, pölyhös galériaerdőket, mindenféle vízi lények élőhelyeit, kiépített utakat és strandokat, nyaraló- és csónakházakat, kertecskéket, gyümölcsösöket, műemlék- és táborhelyeket, de még az Ipoly bájos torkolatát is, ezernyi hektárt az emberi szívek kedves lakhelyeiből: már ez is felér egy hidegvérrel végrehajtott népi pirtással. Hová futhatnának az otthonaik, otthonosságot adó helyeiket veszítők? És: ha magával a gáttal és a felette keletkező hatalmas vízfelület párologásával lelassul a sodor, elnehezül és megül a töméntelen mennyiségben szállított iszap: mi történik az eddig tiszta kavicsrétegekből nyert ivóvizeinkkel? És ha a betongát eltorlaszolja az Alpokból folyvást induló, hozzánk már homokká és kavicsá csiszolt kőtörmelék útját – hogy mennyit hord le a Duna, nézd meg a kanyar alatti Szentendrei szigetet, Budapest szigeteit vagy a lejjebb lévő Csepelt –, felette majd egy új, kultúrterületeket leborító Duna-delta képződik? És – még meg sem született unokáinknak majd – gázolajjal működő kotróhajóhadat kell üzemeltetni, legalább a hajózó útvonal biztosítása érdekében, a duzzasztó által termelt kevéske elektromos áram értékének sokszorosáért? Kezünkbe kerültek az akkor még illegálisan tevékenykedő, mindenféle természet- meg környezetvédő csoportok stencilezett kiadványai: megerősödtünk általuk, nagyjából a miénkkel megegyező aggályos megállapításokra jutottak. Egyik ilyen röpiratban olvastuk, furcsa, de ez nekünk nem jutott az eszünkbe: ha valami katasztrófa történne, és átszakadna a gát – felsorolták éppen az USA-ban történt, műszakilag lehetetlennek tartott, de mégiscsak bekövetkező efféle eseményeket –, a felduzzasztott, lezúduló víz elsöpörné a fővárost, az alatti Duna-völgyet, elpusztítaná, földönfutóvá tenné az ország lakóinak egyharmadát... És: mivelhogy – ezekre az illegális, de mégiscsak a társadalom által feltett kérdésekre, az építkezést levezénylő, abban saját zsebileg nagyon is érdekelt, még vastagon pártállami elvtárs-lobby csak a megnyerhető villamos energia áldásairól volt hajlandó válaszul beszélni, a környezetben keletkező károkról és kockázatokról csak a szokásos dialektikus mismásolások szintjén, olykor, hogy a szokásos fenyegetések is hangot kapjanak, ösbolsevik gyökerű lózungokkal – újabb kérdéseket kellett megfogalmaznunk: kik hát valójában azok, akik egy pénzügyi összeomlás előtt álló, unokái nyakáig eladósított, fájdalmas gazdasági átalakítások előtt álló országot, a maguk kivethető, az egészhez viszonyítva mégiscsak nyomorúságos haszna érdekében ilyen

hátborzongató kalandba képesek sodorni? Miféle lelkületű, kultúrájú alakok azok, akik ha csak egyetlen pillantást vetnek a látható tényekre, nem borzonganak bele a lehetséges következményekbe? Kik azok, akiknek csak térkép e táj – vagy még annál is semmibb: valami fecnire odaskiccelt, kényük-kedvük szerint átrajzolható térképvázlat?

A zátony, amelyre azon a nyáron szinte állandóan jártunk, az előző évben keletkezett finom, selymesen pergő homokból. Különös, máshol nem található homokból: megsuhanva rajta a napfény, valósággal csillogott. A megcsillanó szemcsék lehettek akár aprócska aranylemezek is – a múlt században még mostak aranyat a Dunából –, vagy a vízgyűjtő terület nagy hegyeinek telérjeiből idáig sodort mindenféle ásványi részecskék, de azt hiszem, leginkább milliányi elpusztult kagyló homokká őrlött, gyöngyházfényű héja adta a csillogást. A lapos, hosszan elnyúló zátonynak csak a dudoros gerincvonalában kapaszkodott meg növényzet, embermagasságú fűzfahángok – azt hiszem, a zátony alapját egy valahonnan leszakított és lesodort agyagos, gyökerekkel átszótt s ezekkel egyben tartott földtömeg adta, a gyökérdarabokból indult a gyors sarjadás –, így hát szabadon járt át rajta a vízi szellő, ide nem merészkedtek a parton gyakran elviselhetetlen számban támadó szúnyogok. De a zátonynak volt más vonzereje is: csak valami vízi járművel lehetett megközelíteni, illetve, ahol mi is bejártunk rá, a Vízművek bekerített kútjai mögött, egy elhagyatott parti almáskert aljától húzódó gázlón, melynek titkát csak a rendszeres dunázók ismerték. Így hát még a legforróbb hétvégeken is kevesen jöttünk itt össze, s akik voltunk is, szinte ismertük egymást. Jutott elegendő hely, betartható volt a cókánók-táborok közötti tisztes távol, nem kellett egymás nyakára ülni, ebben a baráti szellemű kis közösségben szabadjára lehetett eresztetni a jórészt meztelen kisgyerekeket, a loncsos kutyákat, a nők természetes mozdulattal kapcsolhatták le fürdőruhájuk húsukba vágó pántokkal felszerelt felső részét. És az igazi dunázók nem bögetnek rádiót, magnót, nem hagynak maguk után szemetet, még szétpöckölt csikkeket se, almacsutkát, barackmagot, dinnyehéjat, mindent, amit megeszik a természet, a homokba ássák, a többit, ahogy hozzák, elviszik. A nagyág felé még hosszan húzódott a víz alatt a zátony, akár húsz-, huszonöt lépésnyit is lehetett enyhén mélyülő, végül combközépig érő vízben tenni – olyan érzése volt az embernek, mintha egyszerűen átsétálhatna a Szentendrei sziget csúcsához –, de aztán hirtelen, zuhanva mélyült, mintha egy falról léptünk volna le, erősen merülve se lehetett elérni talppal az alját, itt már szinte bábuként söpört bárkit lefelé az ár. Ez már a hajózó útvonal volt: combközépig a vízben, még a fal tetején állva, a hajók oly közel húztak el, hogy át lehetett volna dobni fedélzetükre egy labdát vagy kavicsot. Az arra járó hatalmas szállodahajók napozó-fedélzetén utazók is mókásnak tartva a helyzetet, a korláton áthajolva lelkesen integetni kezdtek, mi meg persze vissza: vidámabb napokon popsi és számárfül mutogatással, nemzetközi érvényű karlendítésekkel dúsítva számukra az élményt, hogy a ránk tapadó fényképezőgépek és videók szemecskéi segedelmével majd a bánatos, hosszú nyugat-európai téli estéken megjelenjünk, mint vízen járnunk képes, csaknem meztelen, de igen barátságos bennszülöttek. Az ilyen nagy és gyors

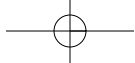
hajók farhullámai, feltarajosodva a víz alatti lapon, a fűzveszőkkel benőtt dombocskák lábáig suhogtak – ezért ide, a bozotosba kellett miattuk rakni a cuccokat. A zátony dereka táján, egy öbölszerű bemélyedésben, a mindig nyirkos homokon elfért egy lábteniszpálya, ha akadt négy jelentkező, tökig leizzasztó, férfias küzdelmek zajlottak itt – mindenképp jó hely volt a zátony, persze hogy idejártunk.

Egyik vasárnap, úgy jó délután körül, fiatal férfiak jelentek meg az almáskerti parton. Még nem láttuk, még eltakarta őket a part menti bozotos, de messziről hallottuk a hangjukat, mintha egy majomcsapat közeledett volna. Egyenfarmert és hasig nyitott tarka ingeket viseltek, viháncoltak, mint a bevadult kamaszok. Valami tájszólásban beszéltek, azaz ordítóztak, nem a környékbeli palócosan, azt ismerem, valahonnan távolabbról szalajtották őket, talán a vízlépcső építésére jöttek ide dolgozni. Nem találták meg a gázlót – bizonyára eszükbe se jutott, hogy létezhet ilyen –, cipőiket a kezükben tartva, alkalmas helyet kerestek a vízbe ereszkedésre, de a lusta kis ág mindkét partja, de különösen az almáskert előtti szakasz, talán, mert ott még sokáig pang a tavaszi áradások vize, erősen iszapos. Lassan vonultak lefele, aztán a zátony alsó vége táján, táborhelyünkkel átellenben, úgy döntöttek, mivel úgysem találnak alkalmasabb helyet, itt úsznak át a zátonyra. Izgatta őket a különös kis sziget, érthető, érdekes; de alighanem felfedezték a csak nadrágocskákat viselő nőneműeket is, szerették volna közelebből meg szemlélni őket, érthető; – mi, Eszterrel, a valamicske árnyékot adó füzes alján hevertünk a homokon, belőlünk, illetve belőle nem sokat láthattak, de tőlünk lejjebb, két amazon éppen tollasozott, ugrottak, hajoltak, hajuk reppent, gyönyörűek voltak, mint két fiatal, életerejében tobzódó állatka.

A fickók kupacba rakták a cipőket, trikókat, kibújtak a farmerükből: hosszú, csaknem térdig érő fekete klottgatyákat viseltek. A kiság úgy egy vízilabda-pályányi széles lehetett, sárgászöld, algákkal teli vize vastagnak tűnt, elterpeszkedve a vad áradások mélyesztette, kényelmes mederben, alig mozdult, az iszapos aljból feltörő metánbuborékok sokáig megmaradó félgömbjei kényelmesen úsztak az olajosnak ható felszínen. S ahogy az gyakran lenni szokott az efféle zátonyokkal: a lusta víz aztán valamilyen mélyben fekvő, keményebb anyagból képződött sarkantyúnak ütközve, hirtelen fordul vissza a nagyág felé, a medre leszűkül, vize felgyorsul, és szinte elmetszi a zátony végét. A nagyág felőli oldalhoz hasonló alakulat jött létre: a zátony végén még tizenlépéseket lehetett tenni térdig mélyülő vízben, ám egyszerűen csak merülés, bele az alj nélküli erős sodorba. A túlpártiak közül, hosszas és hangos tanácskozás után, jött is az első, a korelnök vagy a legbáttrabb, semmilyen stílusú, vizet csapkodó kutyaúszásban. Lehet haladni ezzel, de sok erőt vesz ki az emberből. Aztán újból megbiztatva egymást, jött a második, majd a harmadik. A tollasozó amazonok eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket, Eszter pedig felhúzott egy pamuttrikót. A trikó nyers színű volt, és feszesen tapadt zsemlebarna, a víztől bársonyossá vált bőrére, erős kontúrokkal ingerlően rajzolta ki kerek, bólintó melle formáit, ingerlőbben, mint ahogy még előbb láthattam, fedetlenül. Következett a negyedik, a maradék: mivel mindegyiküket valamennyivel lejjebb vitte a víz, s mivel mindig egymással szemben állva indultak,

s talán a maradék gyengébben is úszott a többiekénél, ő már lesodródott annyira, hogy nem tudott a hirtelen véget érő zátonyon partot fogni – talán ezt se tudták elképzelni, hogy létezhet ilyen. Próbált az árral szembe úszni, elérni a legvégsőbb pontig, a térdig érő vízig lement társai feléje nyújtott kezét, néhány méter választotta el őket egymástól csakugyan, de azt a néhány métert, a kisodró árral szemben, talán még egy világbajnok úszó sem tudta volna megtenni. A társak ordítva biztatták: „Ússzál! Ússzál!”, később, már megijedve nagyon: „Ússzál, a kurva anyádat!”, de a távolság egyre csak nőtt közöttük. Először mulattunk rajtuk, a hiábavalóság ostobáin, gondoltuk, majd csak rájönnek, ilyenkor csak egyet lehet tenni, egyszerűen visszaúszni az indulási partra. De a mosoly hamar ledermedt az arcunkról: a pánik extázisában már képtelenek voltak gondolkodni, csak egyre hangosabban üvöltöttek, és az úszó, mintha fáradni kezdett volna, csapkodott ugyan kegyetlenül, hajtotta az életöszön, de egyre távolabb került a segélyt nyújtó kezeiktől. Felálltam, körülnéztem: a vízen, a közelben csónakázó sehol senki, a zátony derekán, a homokra kihúzva feküdt ugyan egy szkiff de mire én odafutok, eldalogom a helyzetet, valakivel vízre toljuk a szkiffet, és leevezünk, a fickót kisöpri az erős áramlat a nagyágba, be a fősodorba, a hajózó útvonalra, akkor bármi megtörténhet. És kétséges az is, meddig bírja erővel.

Futni kezdtem a zátony aljához. Hallottam, vagy inkább éreztem, hogy Eszter fut utánam. „Ne hagyj magad megfogni!” Nem fordultam hátra, csak felemelt kézzel jeleztem, úgy lesz. Félrelöktem az ordítózó hármat, nem mintha nem férttem volna el mellettük, de azt akartam, térjenek észre, „Csend legyen! Kuss!”, üvöltöttem, ahogy ők üvöltöttek, és beleereszkedtem a vízbe. Egyetlen tempóval az úszó közelébe értem, ott taposni kezdtem, igyekeztem minél jobban kiemelkedni a vízből, mint egy vízilabdakapus, hogy észrevegyen, nyújtottam felé a kezem. „Itt vagyok! Nyugi! Nyugi! Kiúszunk. Gyere... gyere”. El akarta kapni a karom, de visszahúztam előle: kétszer-háromszor megismételtük ezt a játékot, közben megfordítottam a menekülést jelentő part felé. „Odamegyünk, látod? nyugodtan... erős vagy... gyere... nyugi...” Fejét hátravetve, a vízből mereven kintartva úszott, mint a lovak, őzek vagy a kutyák, egy pillanatra sem engedve az arcát megmerítkezni, hosszú, fekete haja eltakarta a homlokát, álla görcsösen előremeredt: valóban, mintha nem is emberi koponya bukdácsolt volna a víz felett. A kapkodó, hörgő levegővételeket vékony hangú nyüszítések követték. Sötét szeme kidülledt, nem láttam a szembogarát, nem tudtam, lát-e engem, vagy csak érzékel, de a hangom eljuthatott hozzá, csapásai, engem is meglepő módon nyugodtabbak lettek, koordináltabbak: haladtunk. Háton úszva csaltam magam után, és amikor talajt éreztem a lábam alatt, engedtem, hogy megfogja a karom. Magamhoz húztam, tekintetünk akkor találkozott utoljára – a rettenet még merevvé tette, még nem volt igazán emberi pillantás. Néhány perc volt az egész. Röpke, bemelegítő vízi játszadózás. Egyre kevésbé szorítva fogta a karom, így cuppogtunk ki a térdig érő iszapban a kemény partra, úgy néztünk ki, mintha fekete gumicsizmát húztunk volna a lábunkra. Ott engedte csak el. Térdig érő klottgatyája lecsúszott, kilátszott dús szeméremszőrzete. Anélkül, hogy visszafordulva csak egy pillantást is

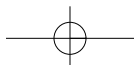

vetett volna rám, felment, és leült az áradás mosta, füves tetejű földpadkára, térdeire fektette az arcát, ebben a biztonságot adó csecsemőzsugorban időnként megrándulva mély lélegzeteket vett, szétnyitott térdei között nyúlós köpeteket eresztett az ott már cserepesre száradt iszapra. Haverjai, immár túlzott óvatossággal, vagy százméternyit ügettek felfelé a zátonyon, ott kezdtek visszaúszni a mi partunkra, akkor odaszóltam hozzá: „na, én megyek”. Hátamon kis bizsergést keltve kezdtek száradni a vízcseppek, vártam még egy darabig, csak annyit vártam, hogy, mondjuk „köszí”, de nem szólt, nem emelte fel a fejét, egy alulról felfelé sandító pillantást sem vetett rám – olyan érzésem támadt, feltisztult már, tudatánál van, de talán valami gyűlöletet érez irántam –, s mivel nem akartam a haverjaival társalogni, kaptam magam és visszaúsztam.

Eszter a zátony végén várt rám. Átkaroltam a derekát, ő a vállamra helyezett karjával ölelt át; mindig is szeretünk, és még ma is, látszatra öregecskén is szeretünk így együtt járni: valahogy épp akkoráknak teremtődünk, hogy ebben a testi érintkezési formában is harmóniát tudjunk találni. Lépteinket összehangolva, szótlanul ballagtunk a táborhelyünkre. Az ő naptól átforrósodott, az én még nyirkosan hideg bőröm érintkezése megerősítette, hogy kettőnk kapcsolatában nincs jelentése ennek az ostobácska történetnek.

Azt hiszem, ez volt az utolsó eset az életemben, mikor még tökéletesen megbíztam a fizikumomban. Halvány kétely sem élt bennem, hogy véghez tudom vinni, még akkor is, ha netán elkap és maga alá, a víz alá akar gyűrni: erős vagyok, szívós, mint a szíj, tartalékaim vannak, még úgy is kihúzom, ha közben fojtogat is. Néhány év múlva, ötvenen túlra érve – úgy látszik, ezt valamilyen belső érzékelő szabályozza –, akaratlanul óvatosabbá váltam, egyszercsak észrevettem magamon, hogy inkább kerülöm, minthogy felvegyem a fizikai kihívásokat, inkább védelmezni, minthogy próbára tenni akartam volna a testem. Nem következett be semmiféle baljós esemény, betegség, baleset, semmi külső kényszer nem figyelmeztetett rá, hogy mostantól ajánlatos így tennem – talán az a bizonyos belső érzékelő jelentette: a láthatár szélén megjelent a Vég, feltűnt az árboca csúcsa, már pazarlás minden fickóskodás, gazdálkodnom kell a maradék életerőmmel. Szerencséje volt a kölyöknek: ha néhány évvel később történik mindez, minden tudatos megfontolás nélkül, talán csak a többivel együtt a partról ordítani, de utána úszni már nem mertem volna – esetleg már régen elfelejtett halott volna.

És ebben az életkoromban hinni is ekkor hittem utoljára jó néhány dologban – bár ennek élettani alapja aligha van, inkább az elkövetkező változások hozták magukkal. Addig őszintén hittem, hogy a társadalmi berendezkedés minősége befolyással van az emberi kapcsolatok minőségére. Életem nagy részében, a vörösrózsaszín diktatúrában élt évtizedeimben kitaró híve voltam annak a feltételezésnek, hogy ha egy „közösségi társadalom”-nak hirdetett, de ókori mintára kialakított hierarchikus, parancsuralmi rendből áttérhetnénk az egyenjogúságon és egyenrangúságon alapuló, törvényeit megtartó rendbe, az önmagában jelentős javulást hozna az emberek közötti kapcsolatokban. Hogy a szuverén és szabad egyéniségek őszinte és egymás iránti megbecsüléssel tudnának párbeszédet folytatni

egymással. Ötven felé már nem nevezheti magát naivnak az ember, de az addig szerzett ismereteim alapján fel nem tudtam tételezni egy szabad választások útján, a többség akarátát hordozó parlamenti demokráciáról – mely másokon is számon kérve sokat ad az emberi jogokra, és szigorúan őrzi jogállami kereteit –, hogy létezhet benne egy elenyésző létszámú csoport – csak a cinikus humor kedvéért: a demokrácia áldásairól lehangosabban sikoltozó csoport –, mely rá tudja kényszeríteni látványosan önös akarátát a nagyon nagy többségre – elborult elméjű ravaszkodással, alakoskodással, hamisítással, orcátlan hazudozással, hisztérikus rágalomhadjáratokkal, kétes eredetű pénzekkel, foggal-körömmel, hogy nagyrészt éppen a diktatúra ideje alatt szerzett kiváltságait, a demokrácia elvben őket is korlátozó szabályait megkerülve megőrizze. Hogy a szabad választások útján szerzett hatalom képviselőit még a diktatúra kádereinél is kevésbé zavarja a körülöttük gomolygó erkölcsi hullaszag. Semmi közöm hozzá, de mégis keserű szájíz okozott, hogy az alma ennyire nem lett képes messzebb esni a forradalmi munkás-paraszt fájától.

Mindezekkel együtt, hívő mivoltomat utólag nem szégyenlem. A kellő időben, mint minden hit, bizonyosság nélkül is tartást adott. Veszteséget sem érzek, mivel-hogy más, addig egyértelmű definiálásra igényt nem tartó halvány elképzeléseim, a fennálló gyakorlat leckéi következtében kemény bizonyossággá álltak össze.

Mindenesetre: talán még 88-ban részt vettünk egy fáklyás felvonuláson, mely alighanem a Duna érdekében tartatott, követelve, hogy állítsák le a szörnyszülött Dunaszaurusz építését – vagy ha valami másért, akkor is, mindegy: akkoriban minden változáskövetelésben benne volt; a Lánchídon mentünk keresztül, nagyrészt jóarcú, szeretet- és bizalomérzést kiváltó fiatalokkal, kis csoportokba verődve mindenféle dalokat énekeltünk, lelkünk könnyen rebtent, és tele életigenléssel, minden jelenlévőt, az ismeretleneket is barátunknak, hozzánk tartozónak érezhettünk, mint 1956 októberében utoljára, bár akkor, a mi nyomorúságban is gyönyörű ifjúságunk idején más dalokat énekeltünk –; a kivilágított Budapest, de még fáklyáink gyengén libegő fénye is visszatükröződött a Duna alatt suhanó, sötét vízeről – szépe este volt, olyan szép, aminőkért érdemes élni –, és ha akkor valaki, ott a Lánchídon azt mondta volna, hogy Magyarország XXI. századi történetének kezdetén, a forradalom ötvenedik évfordulójának ünneplése alkalmával majd ismét vérnek kell folynia a pesti utcán – bolondnak kijáró elnézéssel, de a szemébe nevettem volna.

A fickók hamar eltűntek a túlpartról, magunkra maradvá üldögéltünk Eszterrel a fűzfahángok gyér árnyékában. Talán magányosan is: bámultuk az eget, az ismét szelídnék látszó vizet, a túlparti Salamon torony vaskos tömbjét, a vár alatti sziklák rajzolatait, mindazt, amit százezerszer megbámultunk már, mindig valamilyen átszellemült, csendes lelkesedéssel, de a korábbi nyers események, hiába minősítettük azonnal jelentéktelennek őket, hatásukkal még nem engedtek el, és silány realizmusukkal megtörték azt az átszellemültséget, amit éppen az élet nagyrészt silány realizmusai ellensúlyozására alakítottunk ki magunkban: valahogy értelmetlenül ostoba állapotnak tűnt, hogy üldögélünk kettős magányunkban egy

dunai homokzátonyon, és bámuljuk a százezerszer látottakat. Elszívtunk egy cigarettát, ittunk néhány kortyot a tealangyosra melegegett üdítóből.

Mikor visszaúsztam a kiság vastag vizében, lerugdaltam lábamról a túlparti, gumicsizmát formázó vastag iszapot, de amint megszáradt, a szórtüszőkbe kapaszkodó iszapszemcsék kivilágosodtak, úgy néztem ki, mintha a fürdőnadrághoz vékony, szürke térdzoknit húztam volna: felálltam, elballagtam a nagyághoz, lemostam a gyors, áttetsző, tiszta vízben. Előrehajolva, bár nem szokott, fejembe szállt a vér, néhány maroknyi vizet az arcomra kellett lötytyentetnem, égett rajta a bőr. Elöttem a vízen, a hajózó útvonalról kissé félrehúzódva egy tolóhajó, dörömbölve szuszogó lény, négy uszályával maga előtt, mint egy kisebb település, horgonyt vetett éppen, láncok csörögtek, drótkötelek csikorogtak, megafonból idegen nyelvű parancsszavak hallatszottak – ernyed, a rudakra csavarodott zászlói azért felfedték, hogy bolgár: messziről, talán a Fekete tengertől nyomakodott fel idáig. Hogy a Duna eredeti, maga vájta medrét gáttakkal elrekesztették, a víz egy Lepence előtt ásott, keskeny csatornában folyhatott, ebben kellett közlekedniük a hajóknak, és ez csak egy sávban, váltott irányban történhetett. Az alulról érkező teherhajóknak várakozniuk kellett. Sokat, néha napokig: az erős sodrású munkacsatornában saját erejükből amúgy sem tudtak felmenni, vonatatókat kellett eléjük kötni, várni kellett azok fordultára is. A sötét, gázolajszagú füstöket eregető, iszonyú teljesítményeket produkáló motorok araszónként vonszolták árral szemben a mélyen merült, sportpályányi területű acéltesteket. Évekig ment ez így. A vontatás költségeit, és nyilván a szállítmányok késedelméért kiszabott kötbért is – mik az összköltségnek elenyésző részét tették ki – nekünk, a felvett hitelek törlesztésével alaposan megsarcolt magyar adófizetőknek kellett fizetnünk: mintha addigra már egy szabadon, demokratikusan választott képviselőnk valami pontonon állva percenként néhány marék ezrest szórt volna a vízbe. Így ment ez hosszú évekig. Azóta is így.

Kicsit húztam az időt a bolgár teherhajó bámulásával. Ülepedjenek csak a dolgok. Oldódjon a magány és a feleslegesség érzése. Mikor visszafordultam Eszter felé, szembe kaptam a verőfényt, megkápráztatta a szemem, szinte csak körvonalaikat láttam. A színeket kivakító sugárzásban, egyik térdét kissé felhúzza, félkönyékre támasztott fejjel feküdt a fövényen, abban a pózban, mely a legplasztikusabban rajzolja ki a női test formáit. A nyerssín pamuttrikó szorosán tapadt a testére, hosszanti szálaiban azonban megnyúlva combja tövéig ért, kék fürdőnadrágját is csaknem takarva, csak egészen lent, az egymásra fekvő combok tövében egy picinyke háromszöget hagyott fedetlen: mintha valamilyen különös, lazúros és lebegő, térben és időtlenségben lebegő festmény volna. A homok, a trikó, napszitta szőke hajának színei csak árnyalatnyit tértek el egymástól, a mellkas, a derék, a csípő kihívó, nyers ösztönöket támasztó vonalai a háttérbe olvadva, a természetesség felmentését adták, a sejtetéssel mégiscsak megjelenő érzékiséghez nyugalmat és derűt; leburnult bőre is ezen színvilághoz illeszkedve, mintha csak az emberi testhez tartozó további részek kontúrjait akarta volna kirajzolni finoman, az alkar, a tenyéren nyugvó arc, a combok, a hosszan nyúló lábszárak vonalait, ám a kép középpontjába helyezett picike kék háromszög több volt, mint frivol. Úgy érez-

tem, hogy a kép ismeretlen mestere az alig-színeken kimondott élvezettel és odaadással pepecselt, ám azt az egyetlen harsogó színt szándékolatlanul durva kézzel vetette oda. A már majdnem kész képtől hátralépve, résnyire nyitott szemekkel hosszan nézte; az ismeretlen mester kiöregedőben lévő férfi lehetett, tarkóig kopasz, szeme alatt táskák, húsos orrán borvirág, semmi kétség: prosztata gondokkal küszködő, talán rágta a száját vagy szívogatta a protézisét, közben hümmögött, nyögdécselt, még böffentett is egyet, egyszercsak rákenődött az arcára egy zsíros, gonoszul elégedett mosoly, fényesen tar homlokán megjelentek az előbújó kecskeszarv dudorai, akkor hirtelen előreugrott, az ecsettel szinte döfve, odakente a kéket. És akkor valóban meg kellett látnom: rendkívüli, kivételezett eseményt jelentett meg, grabancon fogta, egy sík felületre feszítette, elibém rakta, lássam már végre meg, aminek az élet dolgaiban némileg jártas személy számára már láthatónak, értelmével már felfoghatónak kell lennie: azt a pillanatot, amikor a lebegés emelkedett és tiszta arcú, keresztényi ártatlanságába egyszercsak táncos léptekkel belibeg egy vérbő és tettere kész apszarasz, egy érett mennyei szépség. Életnagyságban egy azok közül a néhány milliméternyi, durva raszterrel nyomott, elmosódott figurákból, kiket kamasz koromban titkon nézegettem egy hindu templom ornamentikáját bemutató művészettörténeti könyvben.

Amint közeledtem Eszter felé, bár tisztában voltam vele, ki ő, lépteim a vastag homokon csoszogóssá, bizonytalanná váltak. Oldottabb állapotban már, de még sunnyogott bennem a korábban rám szakadt magány és feleslegesség érzés, de ez a kezelhető, hétköznapi nevezhető zavar még nem kényszerített volna rá, hogy valósággal meghököljek: a fekvő vagy inkább súlytalanul lebegő, fejét karjára támasztó női test képe – mely ugyan művészi rafinériával, de a ráismerés szándékával készült: ő Eszter, negyedszázada a feleségem, ismerem jól, teste és lelke hajlatait, talán a gondolatait is –, nemcsak a művész által felfedezett új dimenziókat tartalmazott volna, de vele együtt ott rezegne valami mögöttes, jelképes tartalom tárgyiasult képe. Mely ugyan tökéletesen azonos a láthatóval, de érezhetően magasabb rendű szellemi tartalommal bír. Erősítette zavaromat a mosolya: arca, a mindig nagyon is élénk, mimikájával is beszélő arc, mintha kővé dermedt volna, halvány mosoly ült rajt, időtlen idők derűjének mosolya, mely barátságosságot sugárzott ugyan, de örökkévalóságában volt valami elérhetetlenül távoli. Meg kellett torpannom, mert szinte belém vágódott, mint egy nyárs, az a gyilkos férfikéte, amely minden macsóista fölényt maga alá gyűrő kihívásnál megjelenik: elég tudok-e lenni neki?

Az volt az érzésem, hogy amíg a nagyágban, a vízre hajolva mostam magam, egész idő alatt ezzel a mosollyal nézett. A mosolyból kiérzett távolságtartás talán épp a testnek szólt: öregszik. Karomon az izmok már épphogy csak dudorodnak bicepszbe, csípőcsontom megszélesedett, és rátelepedett a combokra, hasfalam izomkazzettái már alig látszanak. Bőrömön májfoltok, fülemben szőrpamacs, tekintetemben már több a méléző hamu, mint a tüzes parázs. Hogyan közelíthetne egy öregember magabiztosan egy örök apszarasz felé?

Valami jelre vártam, kegyes engedélyre, hogy megközelíthessem. Mikor csípőjén nyugvó keze egy aprócska mozdulatával, melyet értelmezhettem hívásnak,

hozzáléptem, és leültem mellé a homokra. „Nagyon hősies voltál”, mondta. Óvatosan válaszoltam: „Igen.” „Tulajdonképpen egy nagy hős vagy.” Átszúrt az az alig-mosoly. Várom kellett. „Jutalmat érdemelsz.” „Igen...” Úgy emlékszem, nagyon is kívántam volna megérinteni, csak egy egészen puha, alig-érintéssel akár, de ehhez is jelet kellett még kapnom. „Arra gondoltam... nagyon nézegetted a boltban azt a villányit... egy üveg jó vörösbort megérdemelsz.” Abban az időben a jobb pincészetek, kihátrálva a szocialista tömegtermelésből, kezdtek megjelenni a maguk karakteres boraikkal. „Egy üveg jó vörösbort...?” Számomra meglepő, energikus mozdulattal felült, egy másikkal áthúzta fején a feszes trikót. Vállá alá érő, aranyszőke haja kontyba volt feltűzve, feje tetején ült egy tengeri kagylót formázó és nagyságú csat felügyelete alatt az egész nemesfém csillogású boglya, így szabadon maradt nyaka máskor fedett, a visszafordított hosszú hajsálak alatti része, ahol a bőr, a vállak csokoládébarna sötétjéhez képest halványabb árnyalatú volt, de így is jó háttérrel adott az aranyfényénél is halványabban csillanó pihéknek. „De én... mondtam húzva a szavakat, egy üveg vörösbornál is hősiesebb voltam.” „Valóban: nagyon-nagyon-nagyon hősies.” „Talán... akkor jár még valamilyen jutalom.” „És mire gondolsz?” Arcát felhúzott térdére fektette, kissé féloldalt, mintegy a térd fedezéke mögül nézett rám. Mintha csodálkozna, felhúzta szemöldökét: vele kerekedett a szeme, kinyílt, rám nyílt szürkés-kék írisze, arca gödröcskéiben megjelent az amolyan fiúkat csúfoló lánymosoly. Ezt a mosolyt már ismertem. „Valami olyasmire... ami csak a nagyon-nagyon-nagyon hősies férfiaknak jár ki.”

Hogy a feltűzött haj által szabaddá lett a nyak, meghosszabbodott gerincének íve, teljesebb lett az a finom, csak az emberi test által megrajzolni képes hajlat, mely megilletődöttséget, ellágyulást, szinte könnyekre fakasztó áhítatot képes kiváltani. Megérintettem, éppen hogy csak ujjbegyeimmal, és lassan végigsimítottam azt az utat, mely indul mintegy az agyból, a kiszámíthatatlan és zabolázhatatlan gondolatok és érzelmek dzsungeléből, fut a csigolyák dudoraival kontúrossá tett gyönyörű, a kemény csontokat a bennük futó idegfonatokkal lággyá tett ívén, majd elmerül egy tenyérszerű lággy korong alatt a csípők kísérte mélybe, egy másik, még az eredetnél lévónél is kiismerhetetlenebb dzsungelbe.

Belecsókoltam aranypihés nyakába. Ajkamon éreztem, hogy megborzong, megvonaglik a bőre.

A bolgár teherhajóról egy gumitestű kis csónakot eresztettek a vízre. Négy-öt kilométerrel lejjebb lehettünk a lezárás helyszínétől: két matróz ereszkedett a hajótest oldalán lévő kapaszkodókon a csónakba, prüttyentettek valami kis motort, húztak fel a város központja felé, mentek friss élelmiszert beszerezni.